

ОЦЕНКА НА ПРАВИТЕЛСТВЕНИТЕ МЕРКИ ЗА РЕДУЦИРАНЕ НА СОЦИАЛНОТО ИЗКЛЮЧВАНЕ НА РОМИТЕ

Илона Томова

ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ

Терминът „социално изключване“ започва да се използва по-интензивно в Европейския съюз през 80-те години на XX век. Той идва на мястото на концептите за „бедност“ и „множествена депривация“, които властват в социалните анализи през 60-те и 70-те години, главно по политически съображения: държавите-членки, които са постигнали гарантиран минимален доход, достатъчен за покриване на основните потребности на своите граждани, изразяват резерви по отношение на понятието „бедност“, когато то се използва за техните страни. Новият термин се приема като по-адекватен и „политически коректен“ израз за обозначаване на съществуващите проблеми в Западна Европа. Той трябва да замести разбирането на бедността като статично явление и едноизмерна величина, както и да оформи предпоставките за търсене на решение на социалните проблеми на уязвимите не само на базата на индивидуалните права, но и на овластяването на групите в неравностойно положение¹.

Понятието „социално изключване“ има много широк обхват. Едно работно определение, което е широко използвано, е това на Руум: „социалното изключване се отнася до многоизмерно неизгодно положение, което продължава значително време и което включва отпадане от главните социални сфери и от сферата на заетостта“ (Room et al., 1992). Ирландските изследователи го определят като провал (индивидуален, групов или общностен) в поне една или в повече от следните четири системи:

- демократичната и правната система, които съдействат и утвърждават гражданската интеграция;
- пазара на труда, който създава условията за икономическа интеграция;
- държавната система за социално подпомагане, която е насочена към социалната интеграция;
- общностната система, която допринася за междуличностната интеграция.

Според Коминас „усещането за принадлежност към обществото зависи от всяка една от тези четири системи. Гражданската интеграция означава да си равноправен гражданин в една демократична система. Икономическата интеграция означава да имаш работа, да имаш ценена икономическа функция,

¹ Социалните изследователи полагат усилия да отграничат понятията „бедност“ и „социално изключване“. На базата на изследвания на процесите на депривация и бедност в Дания Мъфелс показва, че в тази скандинавска държава само 30% от бедните могат да бъдат определени като „социално изключени“, а в същото време 7,6% от социално изключените по никакъв начин не могат да бъдат определени като бедни.

да си в състояние да покриваш разходите си за нормален живот. Социалната интеграция означава да си в състояние да се възползваш от социалните услуги, предоставяни от държавата. Междупersonностната интеграция означава да имаш семейство и приятели, съседи и социални мрежи, които да ти предоставят грижи, другарство и морална подкрепа, когато имаш нужда от тях. Затова и четирите системи са важни. По някакъв начин те взаимно се допълват: ако една или две от тях са по-слаби, останалите трябва да бъдат силни. Най-зле са тези, които изживяват провал и в четирите системи“ (Commins, 1993, с. 4). Така с термина „социално изключване“ се обозначава преди всичко липсата на възможност за участие в структурите и институциите на обществото.

В документите на Европейската комисия се набляга върху многомерността и динамичния характер на социалното изключване. „Процесите на изключване... не са свързани само с безработицата и/или ниските доходи, но също с жилищните условия, нивото на образование, здравето, възможностите, дискриминацията, гражданството и интеграцията в местната общност. Като резултат превенцията и борбата срещу социалното изключване изисква мобилизация на усилията и комбиниране на икономически и социални мерки“ (European Commission 1994, с. 49). Акцентът за преодоляване на социалното изключване в Европейската общност е фокусиран върху три основни социални сфери: икономическата, социалната и образователната. Лансира се идеята и идеалът за равните възможности и се разработват политики за тяхното утвърждаване.

Под „социална интеграция“ ще разбираме двустранна активност (от страна и на мнозинството, и на малцинството или уязвимата група), насочена към:

- разчупване на доминиращия етнически, джендърен, поколенчески и т.н. модел на доминация;
- гарантиране на ефективно равенство и на правото да бъдеш различен, без това да води до понижаване на социалния статус и ценност на личността и групата;
- целенасочени системни усилия за разрушаване на негативните етнически, религиозни, джендърни, ейджистки², здравни и др. стереотипи и предразсъдъци, за лансирането на позитивни репрезентации за малцинствените или уязвимите групи, за устойчива позитивна промяна в междугруповите взаимоотношения;
- преодоляване на неравенството във възможностите за образование, трудова реализация, местожителство, жилищни условия, здравеопазване, участие в политическата власт;
- намаляване на неравенството на резултатите в основните социални сфери: образование, заетост, професионална реализация, доходи, жилищни условия, ползване на качествени социални услуги, участие в гражданските структури и в политическия живот.

В много общества етничността е мощен фактор за социално изключване. То се проявява най-често в националните държави, условно назовавани „етнонационални“ и особено — в условията на криза. Затова е наложително да разгледаме теоретично тези два типа фактори, водещи до социално изключване — типът национализъм и икономическата и политическата (не)стабилност,

² Ейджистките предразсъдъци са тези, свързани с възрастта — негативните нагласи спрямо възрастните и старите хора, отключващи дискриминационни действия, например — отказ човек да бъде приет на работа, защото е надхвърлил 45 г.